

การทบทวนและปริยยุทธศาสตร์การพัฒนาของ โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก สู่การเป็นประเทศอาเซียนในจังหวัดฉะเชิงเทรา: กรณีการจัดการขยะของเสียอันตราย จากโรงงานอุตสาหกรรม*

เมธินา อิศรียานนท์**

(วันรับบทความ: 26 กุมภาพันธ์ 2562, วันแก้ไขบทความ: 1 มิถุนายน 2562,
วันตอบรับบทความ: 4 มิถุนายน 2562)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ทบทวนปัญหาการจัดตั้งโรงงานกำจัดของเสียอันตราย การขยายตัวของปัญหา และนำเสนอมาตรการในการจัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงาน อุตสาหกรรม โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการลงพื้นที่สังเกตการณ์ มีข้อค้นพบที่สำคัญคือ สถานการณ์ปัญหาขยะของเสียอันตรายจาก โรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกมีจำนวนมากจากการที่ภาคตะวันออกเป็น แหล่งอุตสาหกรรมใหญ่ของประเทศ การจัดตั้งโรงงานกำจัดของเสียอันตรายได้รับการคัดค้าน การใช้พื้นที่จากการไม่ไว้วางใจในกระบวนการจัดการและผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดใน พื้นที่โดยรอบของโรงงานกำจัดขยะของเสียอันตราย ซึ่งจากการที่มีขยะอุตสาหกรรมจำนวนมาก นำมาซึ่งการจัดการที่ไม่ถูกวิธี มีการลักลอบทิ้งในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วทั้งภาคตะวันออก โดยเฉพาะ กรณีของตำบลหนองแวน จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งที่ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ แต่ได้กลายเป็นพื้นที่รองรับขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม และส่งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

* บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การทบทวนและปริยยุทธศาสตร์การพัฒนาของ โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียนในจังหวัดฉะเชิงเทรา : กรณีการจัดการ ขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม” ซึ่งได้รับได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประเภท บประมาณเงินรายได้ (เงินอุดหนุนจากรัฐบาล) มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560

** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (Email: methina_p @hotmail.com)

และสุขภาพให้กับประชาชนในพื้นที่ สำหรับข้อเสนอมาตรการในการจัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม คือ (1) กำหนดให้นิคมอุตสาหกรรมแต่ละนิคมมีศูนย์รับบำบัด และกำจัดของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยไม่มีการนำออกไปนอกพื้นที่ (2) กำหนดมาตรการและส่งเสริมสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหา การทิ้งขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมปะปนกับบ่อขยะชุมชน ที่ดินเอกชน หรือ พื้นที่สาธารณะ (3) เปิดเผยข้อมูลและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำกับ ติดตาม ประเมินผล เกี่ยวกับสถานการณ์ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาขยะของเสียอันตราย จากโรงงานอุตสาหกรรม (4) บูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแล กระบวนการ จัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง จนถึงปลายทาง และบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง (5) ปรับปรุงแก้ไขข้อกฎหมายและบทลงโทษกับผู้กระทำผิด ให้มีความรุนแรงขึ้นกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (6) ส่งเสริมให้เกิดกองทุนสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อเป็น หลักประกันให้กับชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสุขภาพว ที่ดีของประชาชนในชุมชน

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การพัฒนา, ขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม, ฉะเชิงเทรา

Review and Development Strategy Adjustment of Eastern Seaboard Development Program Toward Asean Country in Chachoengsao Province: The Case of Solid Waste and Industrial Hazardous Waste Management

Methina Isariyanon*

(Received Date: February 26, 2019, Revised Date: June 1, 2019,

Accepted Date: June 4, 2019)

Abstract

This paper reexamines problems in the construction of hazardous waste disposal industries, a growing problem with hazardous waste management, and solutions to this problem. The research deals with qualitative methods on documentary analysis, interviews and field works. The research finds that a large volume of industrial hazardous wastes were produced in the eastern region of Thailand because this area is the large industrial zone of the country. However, the construction of hazardous waste disposal industries has been protested from the local people due to the mistrust of management processes and effects on the environment around the industries. A large number of hazardous wastes and the ineffectiveness of hazardous waste management in this area lead to illegal waste dumping throughout the eastern region, particularly in Nong-Nae sub-district, Chachoengsao province. This area becomes an unauthorised zone for disposing of industrial hazardous waste that has enormous impacts on the environment and increases health risks to the local people although there are not any industries in this area. Given the foregoing, the study suggests measures for industrial

* Lecturer, Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University (Email: methina_p@hotmail.com)

hazardous waste management in 6 steps as follows: (1) setting up a center of industrial hazardous waste treatment and disposal in every industrial estate, where any wastes are not allowed to take outside the area; (2) formulating measures to enhance a capacity of local administrative organisations in solving the problem of illegal dumping of industrial hazardous wastes in community-based solid waste disposal zones or public areas; (3) information should be transparent, and the process of people participation in supervising, monitoring and evaluating of the situations, management and solutions of industrial hazardous wastes should be promoted; (4) increasing integrity of all related parts to a supervision on management procedures of industrial hazardous wastes from the beginning to the end of the process with strict law enforcement (5) improving laws and increasing penalties for all offenders; and (6) encouraging the establishment of Community Environment Fund as an assurance to conserve and restore natural resources and environment in the local areas, and promote people's well-being in the community.

Keywords: Development Strategy, Industrial Hazardous Waste, Chachoengsao

1. บทนำ

การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) เริ่มก่อรูปทางความคิดขึ้นในกลางทศวรรษ 2520 ภายใต้แนวความคิดในการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยหันไปเน้นยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ควบคู่กับแนวคิดใน การกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค (กฤษฎา เพิ่มทັນจิตต์ และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, 2530) ด้วยความได้เปรียบในหลาย ๆ ด้านของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก คณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2524 จึงได้มีมติให้ดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยในระยะแรกกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมเอาไว้ใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2538-2548) ขยายพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาอุตสาหกรรมให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของภาคตะวันออก ในปัจจุบันได้มีการขยายโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะที่ 3 (พ.ศ. 2547-2561) (พิชญา อนันตวงศ์ และเดวิด สุขกำเนิด, ม.ป.ป.; เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง, 2549)

นโยบายการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมาส่งผลให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเกิดนิคมอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากและได้ขยายตัวทับพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิม การขยายตัวของอุตสาหกรรมและชุมชนอย่างรวดเร็วในพื้นที่ภาคตะวันออก ได้ก่อให้เกิดปัญหาขยะของเสียอันตรายอย่างมาก ทั้งที่มาจากภาคอุตสาหกรรมและในส่วนของชุมชน ก่อให้เกิดมลพิษให้กับแหล่งต้นน้ำ ทำลายแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศ และปัญหาสุขภาพของประชาชนอีกด้วย (สวิตต์ โพรวิท, 2527; เสนาะ อุณากร, 2531; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2549)

ของเสียอุตสาหกรรม หรือที่มักเรียกกันว่ากากอุตสาหกรรม เป็นของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตและวัสดุที่ไม่ใช้แล้วจากโรงงาน มีทั้งของเสียที่อยู่ในสภาพของแข็ง ของเหลว กากตะกอน ทรายกรันซ์เถ้า ผุ่น และก๊าซ ซึ่งถูกจำแนกเป็นกากอุตสาหกรรมอันตรายและกากอุตสาหกรรมไม่อันตราย (มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560: 7)

ทั้งนี้ กรมโรงงานอุตสาหกรรมได้ประเมินปริมาณกากอุตสาหกรรม พบว่า ประเทศไทยน่าจะมีกากอุตสาหกรรมอันตรายปีละประมาณ 3.35 ล้านตัน และมีกากอุตสาหกรรมไม่อันตรายปีละประมาณ 50.3 ล้านตัน ในปี พ.ศ.2557 มีแจ้งการขนส่งขออนุญาตนำออกไปบำบัด กำจัด รีไซเคิล แล้วจริง สำหรับกากอุตสาหกรรมที่เป็นอันตราย จำนวน 1.03 ล้านตัน (คิดเป็นร้อยละ 31) และกากอุตสาหกรรมไม่อันตรายจำนวน 12.24 ล้านตัน (คิดเป็นร้อยละ 24) ฉะนั้นจึงยังมีกากอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าสู่ระบบการจัดการกากอุตสาหกรรม ได้รับการจัดการและกำจัดอย่างไม่ถูกต้อง อาทิ ทำการฝังกลบภายในบริเวณโรงงาน นำไปทิ้งในสถานที่ฝังกลบขยะชุมชน มอบให้ผู้รับบริการบำบัดหรือกำจัดไปดำเนินการต่อโดยไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์และมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด และถูกนำไปลักลอบทิ้งในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งที่เป็น

ที่ดินสาธารณะ และที่ดินเอกชน ซึ่งมีสาเหตุหลักเกิดจากการขาดจิตสำนึก ขาดความรับผิดชอบ และการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของผู้ก่อการเกิดกากอุตสาหกรรม (Waste Generator: WG) ผู้ขนส่ง (Waste Transporter: WT) และผู้รับบำบัดและกำจัดกากอุตสาหกรรม (Waste Processor: WP) รวมถึงการ-ปล่อยปละละเลยในการกำกับควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง หรือการเพิกเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นก็ตาม (มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560: 7-10; กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2558) ส่งผลให้สถานการณ์การลักลอบทิ้งของเสียในภาคตะวันออกรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ

ในขณะที่สถานการณ์ของขยะของเสียอันตรายในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ในพื้นที่ภาคตะวันออกมีปริมาณขยะของเสียในปริมาณสูงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ปัญหาการลักลอบทิ้งกากอุตสาหกรรมอันตรายเพิ่มขึ้นมากเรื่อย ๆ ทุกปี โดยแม้ว่าจะมีโรงงานรับกำจัดของเสียอุตสาหกรรมก็ตาม ซึ่งในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาปัญหาการลักลอบทิ้งขยะของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออก อย่างจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง ปราจีนบุรี และสมุทรปราการ พบว่าเฉพาะในปี พ.ศ. 2556 มีการลักลอบทิ้งกากของเสียอันตรายมากกว่า 10 ครั้ง (สมนึก จงมีวสิน, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2560; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2560; กัญจน์ ทัดติยกุล, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2561)

จากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจำนวนมากอย่างไม่สมดุลในภาคตะวันออก ดังกล่าว จึงทำให้พื้นที่ภาคตะวันออกหลายแห่ง กลายเป็นที่ลักลอบทิ้งขยะอุตสาหกรรมเนื่องจากสภาพพื้นที่ที่เป็นบ่อจากการตักหน้าดินขายและการเป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างเส้นทางขนส่ง เช่น ตำบลหนองแวน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา นำมาสู่การเรียกร้องมาตรการในการจัดการอย่างยั่งยืนของชุมชนจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างมีส่วนร่วม จนนำไปสู่การเร่งรัด ทบทวน และเพิ่มเติมมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการลักลอบทิ้งและบริหารจัดการกากอุตสาหกรรมที่เป็นอันตราย (เขมวไล ชีรสุวรรณจรรย์, 2557; กัญจน์ ทัดติยกุล, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2561)

ปรากฏการณ์ปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคตะวันออก นำมาสู่วัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ 1) ทบทวนปัญหาการจัดตั้งโรงงานกำจัดของเสียอันตรายในภาคตะวันออก 2) การขยายตัวของปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทรา และ 3) นำเสนอมาตรการในการจัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งแต่ช่วงที่รัฐบาลมีแนวคิดในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ในปี พ.ศ. 2524 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2558

วิธีการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย 3 วิธีการ คือ 1) การศึกษาเอกสาร ซึ่งจะใช้เอกสารชั้นต้น และชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม 2) การสัมภาษณ์แบบ

เจาะลึก (In-depth Interview) และการเสวนากลุ่มย่อย เครื่องมือที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or Guided Interview) โดยอาศัยแนวการ สัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการวิจัย และ 3) การลงพื้นที่สังเกตการณ์ในพื้นที่ ที่เกิดปัญหาขยะของเสียอันตรายในจังหวัดฉะเชิงเทรา สำหรับการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จาก การเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ จะใช้การตรวจสอบข้อมูล เชิงคุณภาพโดยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555)

2. ขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม

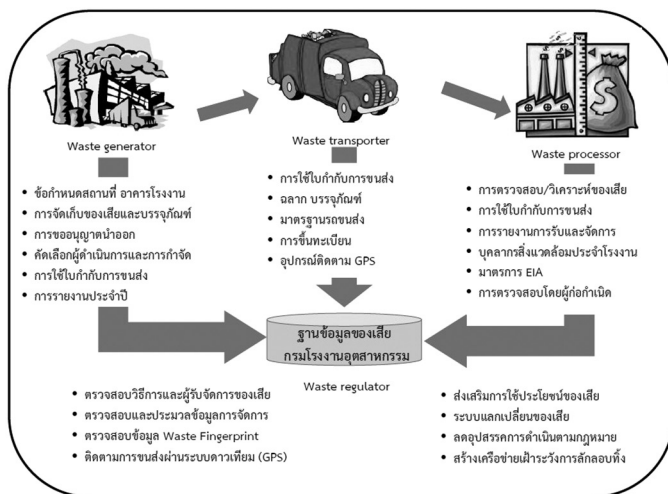
กรมโรงงานอุตสาหกรรม (2558: 2-1) ได้นิยาม กากอุตสาหกรรม หรือ “สิ่งปฏิกูลหรือ วัสดุที่ไม่ใช้แล้ว” หมายถึง ของเสียหรือสิ่งที่ไม่ใช้แล้วที่เกิดจากการประกอบกิจการโรงงาน ตั้งแต่กระบวนการรับวัตถุดิบ การผลิต การตรวจสอบคุณภาพ การบำบัดมลพิษ การซ่อมบำรุง เครื่องจักร/ อุปกรณ์การรื้อถอน/ ก่อสร้างอาคารภายในบริเวณโรงงาน รวมทั้งกากตะกอน หรือ สิ่งตกค้างจากสิ่งเหล่านั้น ทั้งที่อยู่ในสถานะของแข็ง ของเหลว กึ่งแข็ง กึ่งเหลว หรือก๊าซ ทั้งนี้ รวมถึงของเสียอันตรายที่เกิดจากอาคารสำนักงานและที่พักคนงานที่อยู่ภายในบริเวณโรงงาน โดยของเสียอันตรายคือสิ่งปฏิกูลหรือวัสดุที่ไม่ใช้แล้วที่มี องค์ประกอบหรือปนเปื้อนสารอันตราย หรือที่มีคุณสมบัติที่เป็นอันตราย สามารถจำแนกประเภทของเสียอุตสาหกรรมได้เป็น 2 ประเภท

1) ของเสียอุตสาหกรรมที่เป็นอันตราย (Industrial Hazardous Waste) หรือ ของเสียอันตราย หมายถึง สิ่งปฏิกูลหรือวัสดุที่ไม่ใช้แล้วที่มีองค์ประกอบหรือปนเปื้อน สารอันตรายหรือมีคุณสมบัติอย่างใด อย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น สารไวไฟ สารกัดกร่อน สารพิษ หรือสารที่มีองค์ประกอบของสิ่งเจือปนที่เป็นสารอันตรายเกินค่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ และหากไม่มีการจัดการให้ถูกต้องตามหลักวิชาการก็จะสามารถก่อให้เกิดผลกระทบหรือภาวะ ความเป็นพิษอย่างรุนแรงแก่สิ่งแวดล้อมหรือก่อให้เกิดความเจ็บป่วยแก่ชีวิตมนุษย์ได้

2) ของเสียอุตสาหกรรมไม่เป็นอันตราย (Industrial Non Hazardous Waste) หมายถึง สิ่งปฏิกูลหรือวัสดุที่ไม่ใช้แล้วที่ไม่ปนเปื้อนสารอันตรายหรือของเสียที่มีสภาพเสถียร หรือคงตัวไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือภาวะความเป็นพิษอย่างรุนแรงแก่สิ่งแวดล้อม

ในการกำกับดูแลการจัดการกากอุตสาหกรรมของผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ก่อกำเนิดกาก ของเสีย ผู้รวบรวมขนส่ง และผู้รับบำบัดกำจัด กรมโรงงานอุตสาหกรรมจะทำหน้าที่เป็นผู้กำกับ ดูแล (Waste regulator) โดยข้อมูลการจัดการจะถูกรวบรวมไว้ในฐานข้อมูลของเสียของ กรมโรงงาน อุตสาหกรรมเพื่อใช้ในการบริหารจัดการกากอุตสาหกรรม (กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2558: 2-11) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ระบบการบริหารจัดการกากอุตสาหกรรม

3. แนวคิดธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม

ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม (Environmental Good Governance) เป็นแนวคิดว่าด้วยการบริหารจัดการที่แสดงถึงเจตนาธรรมของสถานประกอบการที่มุ่งมั่นจะประกอบกิจการที่คำนึงถึงการจัดการด้านมลภาวะอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และสามารถเปิดเผยข้อมูลการจัดการมลภาวะอย่างโปร่งใส ที่ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ แผน โครงการ กิจกรรม และเสนอแนะในการแก้ปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์พลังงาน และจัดสรรการใช้ทรัพยากรร่วมกับชุมชนอย่างเหมาะสม มีช่องทางรับฟังข้อคิดเห็น และตอบสนองข้อร้องเรียน รวมถึงการแสดงความรักใคร่ชอบต่อสังคมอย่างเป็นธรรม (วิทยา อินทร์สอน, 2559: 99)

โดยหลักเกณฑ์ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมของสถานประกอบการอุตสาหกรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 หลัก ประกอบไปด้วย การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ประชาชนมีส่วนร่วม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ นิติธรรม ความยุติธรรม และความยั่งยืน (วิทยา อินทร์สอน, 2559: 99-102; สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม, 2553) กล่าวคือ

1) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Accessibility) คือ การที่ประชาชนสามารถเข้าถึงการข้อมูลข่าวสารการปฏิบัติในการจัดการมลภาวะต่าง ๆ และต้องเปิดเผยข้อมูลการจัดการมลภาวะที่ถูกต้องให้ชุมชนได้รับทราบ ผ่านช่องทางหรือสถานที่ที่เหมาะสม

2) ประชาชนมีส่วนร่วม (People's participation) คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติหรืออื่น ๆ รวมถึงการแจ้งข้อมูลเมื่อการประกอบการอาจก่อผลกระทบ การให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

3) ความโปร่งใส (Transparency) คือ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยการปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กร ให้มีความโปร่งใส มีข้อมูลมลภาวะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น มีข้อมูลการจัดการมลภาวะทางน้ำ อากาศ เสียง และสารเคมี เป็นต้น

4) ความรับผิดชอบ (Accountability) คือ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เมื่อเกิดการก่อผลกระทบต่อสังคม มีช่องทางรับฟังความคิดเห็นและมีขบวนการในการตอบสนองข้อร้องเรียน และการกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตลอดจนความเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากการกระทำของตนเอง

5) นิติธรรม (Rule of law) คือ การตรากฎหมายที่ถูกต้องเป็นธรรม การบังคับใช้กฎหมาย การกำหนด กฎ กติกา และการปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรม

6) ความยุติธรรม (Justice) คือ การจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม การคืนประโยชน์ให้สังคม และมีจริยธรรมต่อปัญหา

7) ความยั่งยืน (Sustainability) คือ ประกอบกิจการอย่างมีจิตสำนึก ไม่มีผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ลดปัญหาการร้องเรียน ผู้ประกอบการและชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

4. สถานการณ์ขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

กระแสการตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อม และการเติบโตของเทคโนโลยี ทำให้มีการนำเสนอภาพข่าวการประท้วง และการร้องเรียนเกี่ยวกับการลักลอบทิ้งขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่สาธารณะอยู่เป็นประจำ เนื่องจากเป็นประเด็นที่ประชาชนให้ความสนใจ และเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และสุขภาพอนามัยของประชาชน รวมถึงส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็น คุณภาพของอากาศ คุณภาพของน้ำ คุณภาพของดิน และพื้นที่เกษตรกรรม จนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตามปกติ โดยจังหวัดที่พบว่าการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มจังหวัดในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม และโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นแหล่งกำเนิดกากของเสีย และมีสถานประกอบการโรงงานผู้บำบัด รับผิดชอบ กำจัด และรีไซเคิล กากของเสียตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก

ภายใต้การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปี พ.ศ. 2559 มีสัดส่วนโรงงานผู้รับบำบัดและกำจัดของเสียอุตสาหกรรมต่อจำนวนโรงงานผู้ก่อกำเนิดกากอุตสาหกรรม พบว่าภาคตะวันออกมีการกระจุกตัวของโรงงานผู้รับบำบัดและกำจัดกากอุตสาหกรรมโดยมีสัดส่วนประมาณ 1:12 และมีการอุตสาหกรรมบางส่วนที่ยังไม่เข้าสู่ระบบการรายงานข้อมูลส่วนใหญ่ มักได้รับการจัดการและกำจัดอย่างไม่ถูกต้อง เช่น ทำการฝังกลบภายในบริเวณโรงงาน นำไปทิ้งในสถานที่ฝังกลบขยะชุมชน มอบให้ผู้รับบริการบำบัดหรือกำจัดไปดำเนินการต่อโดยไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์และมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด และมีจำนวนหนึ่งที่ถูกนำไปลักลอบทิ้งในสถานที่ต่าง ๆ (มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560: 27-28)

ถึงแม้ว่านิคมอุตสาหกรรมในบางพื้นที่จะมีโรงงานกำจัดกากของเสียอุตสาหกรรมอยู่ภายในพื้นที่นิคม แต่ก็ยังพบว่า มีการลักลอบนำกากสารพิษอุตสาหกรรมไปทิ้งภายนอกนิคมอุตสาหกรรมอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2541 มีการรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ถึงการพบกากขยะอุตสาหกรรม ถูกทิ้งในบริเวณเขตชุมชนและนอกโรงงาน อาทิ พื้นที่หมู่บ้านพลูดาวหลวง อำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี มีการลักลอบทิ้งขยะอุตสาหกรรมกว่า 100 ตัน พื้นที่ถนนข้างโรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร พื้นที่ริมคลองชลประทานในเขตชุมชนขอร่วมพัฒนา พื้นที่รกร้างของชุมชนหนองแฟบ เป็นต้น และรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก พ.ศ. 2542 ของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 ซึ่งระบุว่า มีการของเสียอันตรายที่เกิดขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรมทั่วไปได้ถูกนำมาทิ้งรวมกับขยะมูลฝอยชุมชนจำนวนกว่าแสนตันต่อปี (เพ็ญนิม แสงตั้ง, 2557: 24; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2550: 14-15)

ปี พ.ศ. 2556 มีข้อมูลเกี่ยวกับการร้องเรียนการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมจำนวน 12 ครั้งและยังพบการลักลอบทิ้งกากอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกและจังหวัดใกล้เคียงกว่า 40 แห่ง อาทิเช่น จังหวัดระยอง พบที่อำเภอบลวกแดง 2 แห่ง อำเภอบ้านค่าย 1 แห่ง จังหวัดชลบุรีพบที่อำเภอเมือง 4 แห่ง อำเภอปอวิน 1 แห่ง อำเภอหนองใหญ่ 1 แห่ง อำเภอบ้านนา 3 แห่ง อำเภอพนัสนิคม 4 แห่ง อำเภอกะเจ็ญ 1 แห่ง จังหวัดฉะเชิงเทราที่อำเภอบ้านโพธิ์ 2 แห่ง อำเภอพนมสารคาม 13 แห่ง เป็นต้น ทั้งนี้เชื่อว่ายังมีพื้นที่ที่ถูกลักลอบทิ้งอีกหลายแห่งเพียงแต่ยังไม่สามารถสำรวจพบ และเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้น (กัญจน์ ทัดติยกุล, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2561; เพ็ญนิม แสงตั้ง, 2557: 23)

ในปี พ.ศ. 2557 ของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรมเกิดขึ้นประมาณ 2.0651 ล้านตัน ทั้งนี้ของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรมเกือบครึ่งหนึ่งเกิดขึ้นในภาคตะวันออก ซึ่งจะถูกรวบรวมด้วยกฎหมายและข้อบังคับของกรมโรงงาน อุตสาหกรรม และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย โดยมีสถานที่รับกำจัดที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวง อุตสาหกรรม 461 แห่ง เป็นโรงงานที่รับกำจัดด้วยวิธีฝังกลบอย่างปลอดภัย 3 แห่ง โรงงานเผาทำลายในเตาเผาปูนซีเมนต์และเตาเผาของเสียอันตราย 12 แห่ง และโรงงานรีไซเคิลของเสียอันตราย 446 แห่ง อย่างไรก็ตาม ยังพบการลักลอบทิ้งกากอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. 2557 โดยเฉพาะในภาคตะวันออก

ซึ่งมีโรงงาน อุตสาหกรรมหนาแน่นและเป็นพื้นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่ง (กรมควบคุมมลพิษ, 2558)

ข้อมูลจากการติดตามปัญหาการลอบทิ้งขยะอุตสาหกรรม พบว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2558-2559 มีเหตุการณ์ลักลอบทิ้งขยะอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในภาคตะวันออก จำนวน 13 ครั้ง โดยจังหวัดที่พบการลักลอบทิ้งกากของเสียบ่อยที่สุด คือ ระยอง และชลบุรี ทั้งนี้ไม่ต้องสงสัยว่า เหตุใดภาคตะวันออก ซึ่งเป็นแหล่งอุตสาหกรรมใหญ่ของประเทศ จึงเป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบทิ้งขยะอันตรายและกากของเสียอุตสาหกรรมมากที่สุด แต่ขณะเดียวกันหลาย ๆ พื้นที่ก็กลายเป็นพื้นที่รองรับขยะอุตสาหกรรมด้วย ทั้ง ๆ ที่ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่แต่อย่างใด ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยรอบ (มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560)

สำหรับปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกนั้น ส่วนใหญ่ทำเป็นขบวนการโดยใช้ประโยชน์จากช่องโหว่ของกฎหมายและระบบการกำกับ การขนส่งและบำบัดกากของเสียอุตสาหกรรมที่ขาดประสิทธิภาพ (มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560) ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าปัญหาการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมมีความรุนแรงมากเป็นพิเศษใน พื้นที่จังหวัดภาคตะวันออก ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมหนาแน่นภายใต้นโยบายโครงการพัฒนา พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก มีความต่อเนื่องมาโดยตลอดระยะเวลาของการพัฒนาอุตสาหกรรม กว่า 30 ปี ที่ผ่านมา และยังไม่สามารถการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในปัจจุบันและแนวโน้ม ในอนาคตอันใกล้

5. ปัญหาการจัดตั้งโรงงานกำจัดของเสียอันตรายในพื้นที่ภาคตะวันออก

บทเรียนที่สำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล ตะวันออก ซึ่งเกี่ยวข้องกับโรงงาน ผู้บำบัด/ กำจัด/ รีไซเคิล 3 ประเภทที่ได้รับอนุญาตกำจัด กากของเสียอุตสาหกรรมจาก กรมโรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่ โรงงานลำดับที่ 101 โรงงานปรับ คุณภาพของเสีย ลำดับที่ 105 โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับการคัดแยกหรือฝังกลบสิ่งปฏิกูล หรือวัสดุที่ไม่ใช้แล้ว และลำดับที่ 106 โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับการนำผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรมที่ไม่ใช้แล้วหรือของเสียจากโรงงานมาผลิตเป็นวัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์ใหม่โดยผ่าน กรรมวิธีการผลิตทางอุตสาหกรรม (มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560: 7)

ในการเริ่มดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกยุคเริ่มแรก ไม่ได้มีการ สร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมหรือโรงงานกำจัดของเสียอันตราย อันเป็นผลให้เกิดกาก อุตสาหกรรมตกค้างและสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ และมีการลักลอบทิ้งกากอุตสาหกรรมเหล่านี้ อย่างผิดกฎหมาย จนก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขปัญหา รัฐบาลจึงมีแนวคิดที่จะก่อสร้างศูนย์บริการกำจัดกากพิษอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ขึ้นมา ดังนั้น บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือเจนโก้ (Genco) ซึ่งเป็นบริษัทร่วมทุน ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนจึงได้ถือกำเนิดขึ้น (สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546ก)

การดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการกำจัดกากพิษอุตสาหกรรมของบริษัทเจนโก้ต้องประสบปัญหาตั้งแต่ขั้นตอนการเลือกพื้นที่ก่อสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรม ซึ่งในช่วงแรกได้เลือกพื้นที่ใน อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง แต่ก็ถูกประชาชนประท้วงจนนำไปสู่ความขัดแย้งระดับชาติและมีความเสี่ยงชีวิตจากความขัดแย้งดังกล่าว ความขัดแย้งเกี่ยวกับพื้นที่ก่อสร้างศูนย์กำจัดกากพิษอุตสาหกรรมของบริษัทเจนโก้ สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ละเลยการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่แรกเริ่มดำเนินโครงการ เนื่องจากบริษัทเจนโก้ใช้กลยุทธ์การจัดการที่อิงอยู่กับอำนาจรัฐส่วนกลางและอาศัยการยอมรับแต่เฉพาะกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นมากกว่าชุมชนโดยรวม (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2545; สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546ก; เฟิง บัวหอม, 2557)

ในที่สุดคณะรัฐมนตรีจึงมีมติยกเลิกการใช้พื้นที่อำเภอปลวกแดงและให้บริษัทเจนโก้ทดลองใช้พื้นที่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เป็นศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมแทน แต่ภายใต้ข้อจำกัดของที่ดินในนิคมอุตสาหกรรม ทำให้ต้องสร้างศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมติดกับชุมชน ดังนั้น เมื่อศูนย์กำจัดกากอุตสาหกรรมเริ่มดำเนินการ จึงได้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อยู่รอบข้าง จึงทำให้เกิดการต่อต้านจากชุมชนตามมา ซึ่งในที่สุดได้มีการตกลงร่วมกันในรูปแบบพหุภาคี ให้มีองค์กรแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบการดำเนินงานของศูนย์จนกว่าปัญหาจะได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น (สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ, 2546ข: 13-14)

กรณีบริษัท โปรเฟสชั่นแนล เวสต์ เทคโนโลยี (1999) จำกัด (มหาชน) ซึ่งดำเนินธุรกิจธุรกิจให้บริการบำบัด และกำจัดของเสียอุตสาหกรรมครบวงจร ทั้งกากอุตสาหกรรมแบบที่เป็นอันตรายและไม่เป็นอันตราย ในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ก็ต้องเผชิญกับข้อร้องเรียนจากประชาชนเมื่อการดำเนินงานของบริษัทฯ ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบของโรงงาน จนนำไปสู่การฟ้องร้องระหว่างกัน และมีการเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาควบคุม และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (เครือข่ายพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชน จ.สระแก้ว, 2560; มติชนออนไลน์, 2560)

นอกจากนี้ กรณีของพื้นที่ตำบลหนองแวน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีปัญหาจากการเกิดขึ้นของบริษัทที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการจัดการขยะของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรม โดยบริษัทรับกำจัดของเสียที่เข้ามาเปิดกิจการในพื้นที่ตำบลหนองแวนมีอยู่ด้วยกัน 3 บริษัท ได้แก่ บริษัท พีวชั่น จำกัด บริษัท ศูนย์กำจัดของเสียไทย จำกัด และบริษัท เค เอส ดี รีไซเคิล จำกัด ซึ่งได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานจากกรมโรงงานอุตสาหกรรม (กรอ.) รวมถึงใบอนุญาตอื่นๆ แม้บริษัทเหล่านี้จะได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการอย่างถูกกฎหมาย แต่การดำเนินกิจการกลับส่งผลกระทบต่อชุมชนมาโดยตลอด ซึ่งผลกระทบที่ตามมา ไม่เพียงประชาชนได้รับผลกระทบทางสุขภาพ ยังส่งผลถึงพื้นที่แหล่งน้ำ สัตว์เลี้ยง และพืชผลทางการเกษตร ก็พลอยได้รับความเสียหายไปด้วยเช่นกัน (เขมวไล วีรสุวรรณจักร, 2557: 6-7; กัญจน์ ทัดติยกุล, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2561)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโรงงานกำจัดขยะของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรมในพื้นที่ตำบลหนองแห่น นำมาสู่การต่อต้านจากชุมชน และการร้องเรียนต่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับองค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลที่เกิดขึ้นมีการสูญเสียชีวิตของแกนนำการต่อสู้จากความขัดแย้งดังกล่าว และกลายเป็นที่สนใจของสาธารณะ เมืองคักร ภาคเครือข่าย เข้ามาให้การช่วยเหลือ และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (เขมวไล ธีรสุวรรณจักร, 2557)

จากบทเรียนของปัญหาการจัดตั้งโรงงานกำจัดของเสียอันตรายในพื้นที่ภาคตะวันออก อาจจะสรุปประเด็นของปัญหาที่สำคัญได้คือ

ประการแรก ความไม่ไว้วางใจของประชาชนในการดำเนินโครงการและการบริหารจัดการของโรงงานกำจัดขยะของเสียอันตราย ว่าชุมชนจะได้รับผลกระทบตามมาในอนาคต เนื่องจากกระบวนการในการจัดตั้งโรงงานที่ไม่โปร่งใส ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้ามาตรวจสอบขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงานอย่างแท้จริง

ประการที่สอง การที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากโรงงานกำจัดของเสียอันตรายของโรงงานที่ได้มีการจัดตั้งและดำเนินงานอยู่แล้ว ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้รับการดูแลแก้ไข จากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง มีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้ความรุนแรงกับฝ่ายตรงข้าม ขาดการเปิดเผยข้อมูล ข้อเท็จจริงให้กับประชาชนได้รับรู้ถึงสภาพที่แท้จริงของปัญหาและผลกระทบที่จะตามมา และกระบวนการในการแก้ไขปัญหาที่ยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการและการตรวจสอบ

ประการที่สาม ความหย่อนยานในการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้ประชาชนเกิดความไม่ไว้วางใจในการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีทั้งอำนาจอนุญาตและกำกับดูแลการประกอบกิจการโรงงาน ในขณะที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้กระบวนการอนุญาตการประกอบกิจการโรงงานเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วขึ้น แต่ปรากฏว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบกลับไม่มีความสามารถในการกำกับดูแลโรงงานเหล่านี้ให้ปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมาย กลายเป็นช่องว่างที่เปิดให้ผู้ประกอบการที่ขาดความรับผิดชอบต่อทั้งที่เป็นผู้ก่อการเกิดของเสีย ผู้ขนส่งของเสีย และผู้รับบำบัดและกำจัดของเสีย ผ่าฝืนข้อกำหนดของกฎหมาย

ในการพัฒนาภาคตะวันออกที่เน้นยุทธศาสตร์ด้านอุตสาหกรรมเป็นแกนหลัก นำมาซึ่งปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้หากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมโดยการจัดตั้งโรงงานกำจัดขยะฯ เพิ่มขึ้น กรณีของปัญหาในภาคตะวันออกก็เป็นบทเรียนที่สำคัญของผู้เกี่ยวข้องในการพิจารณา และสิ่งที่ต้องคำนึงถึงต่อไปก็คือขยะอุตสาหกรรมที่ยังคงหมักหมมสะสมปัญหาไว้ และทางรัฐบาลก็มีแนวนโยบายในการขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่เกิดขึ้นในอนาคตจะเป็นการก่อปัญหาใหม่ ๆ ให้กับประชาชน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เพิ่มขึ้นอีกหรือไม่ ดังคำกล่าวที่ว่า “ของเก่ายังไม่ได้แก้ไข ก่อปัญหาใหม่อีกแล้วหรือ” ฉะนั้น หลักการด้านธรรมาภิบาล จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนได้

6. การขยายตัวของปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทราที่ผ่านมาที่มีการตรวจสอบเจอ พบว่า มีการลักลอบนำกากอุตสาหกรรมจากนิคมอุตสาหกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดชลบุรีมาลักลอบทิ้งอย่างน้อย 11 จุด ในเขตอำเภอนมสรวงและอำเภอบางพลาย ทำให้ชุมชนที่ได้รับความสะดวกเกิดการรวมตัวกันประท้วงโรงงานบำบัดและกำจัดของเสียในพื้นที่ จนนำไปสู่การลักลอบสังหารแกนนำชุมชนที่ตำบลหนองแห้งขึ้น (มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560: 30)

ตำบลหนองแห้ง อำเภอนมสรวง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นตำบลเล็ก ๆ ที่มีการประกอบอาชีพหลักทางการเกษตร ปลูกพืชไร่ พืชสวน และการปศุสัตว์ เป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคตะวันออก ไม่ใช่พื้นที่อุตสาหกรรมและไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อยู่ในพื้นที่ แต่กลับกลายเป็นพื้นที่รองรับและเป็นปลายทางของกากของเสียอุตสาหกรรมจากโรงงานอุตสาหกรรมและนิคมอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก โดยจุดเริ่มต้นของการก่อตัวของปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน จากการที่มีนายทุนจากภายนอกเข้ามาหาซื้อที่ดินเพื่อขุดหน้าดินขาย ทำให้เกิดบ่อดินร้างกระจายอยู่รอบชุมชน และในขณะเดียวกันก็ได้มีนายทุนอีกกลุ่มหนึ่งได้เข้ามาซื้อที่ดินบ่อลูกรังร้างเพื่อฝังกลบขยะและได้เริ่มส่งผลกระทบต่อชุมชนขึ้น (เชมวไล ธีรสุวรรณจักร, 2557: 6; มูลนิธิบูรณะนิเวศ, 2560)

สำหรับปัญหาขยะของเสียอันตรายในพื้นที่ตำบลหนองแห้ง ได้กลายเป็นที่รู้จักของสังคมจากการจับกุมการลักลอบทิ้งกากอุตสาหกรรมในพื้นที่เมื่อปี พ.ศ. 2555 ซึ่งมีการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมอันตรายและไม่อันตราย ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย โดยในพื้นที่ตำบลหนองแห้งมีโรงงานบ่อกักกากอุตสาหกรรม และบ่อน้ำเสีย (สารพิษ) อย่างน้อย 9 จุด โดยมีจุดเสี่ยงต่อการปนเปื้อนสารเคมีอันตรายในสิ่งแวดล้อมที่อาจเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสัตว์เลี้ยง แบ่งเป็น 3 ประเภท (เชมวไล ธีรสุวรรณจักร, 2557: 6-7) คือ

- 1) โรงงานรีไซเคิลน้ำมันซึ่งตั้งอยู่ติดกับคลองชลประทาน ตรงกันข้ามกับจุดสูบน้ำ เพื่อทำน้ำประปาหมู่บ้าน และโรงงานรับกำจัดกากของเสียอุตสาหกรรมซึ่งตั้งอยู่ติดริมลำห้วยตาดน้อยที่ไหลไปยังหมู่บ้าน

- 2) หลุมฝังกลบขยะทั้งขยะจากกรุงเทพฯ และกากของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม

- 3) บ่อดินลูกรังซึ่งมีการลักลอบทิ้งกากของเสีย

สถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ประชาชนตำบลหนองแห้ง ได้รับผลกระทบจากกลิ่นเหม็นและน้ำเสียของบริษัทรับกำจัดของเสียที่เข้ามาเปิดดำเนินกิจการในพื้นที่ จึงได้ยื่นหนังสือคัดค้านพร้อมทั้งเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมขึ้นมา ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในส่วนของ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรอิสระ องค์การพัฒนาเอกชน ภาคประชาชน และสถาบันการศึกษา เป็นต้น

กรณีการลักลอบทิ้งขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ตำบลหนอง
แหนด จึงเป็นอีกหนึ่งบทเรียนที่สะท้อนให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนา
อุตสาหกรรมอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในหลายมิติ (เชมวไล วีรสุวรรณ์จักร, 2557; ทัศนัย
ยกุล, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2561) ประกอบไปด้วย

- มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ ซึ่งได้พบว่ามีแหล่งน้ำธรรมชาติ
อากาศ และผืนดินมากมายที่กลายเป็นพื้นที่ปนเปื้อนมลพิษจนประชาชนในท้องถิ่น ไม่สามารถ
ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เหล่านั้นได้เช่นในอดีต

- ในมิติทางสุขภาพ มีประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรม
เจ็บป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและสารอันตรายมากขึ้น

- มิติทางสังคมและการเมือง ปัญหามลพิษอุตสาหกรรมเป็นสาเหตุพื้นฐาน
ประการสำคัญที่ทำให้ชุมชนหมดศรัทธาในรัฐบาล นักการเมือง และข้าราชการของหน่วยงาน
ต่าง ๆ เพราะไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นได้ และไม่สามารถทำให้ชุมชน
รู้สึกถึงความเป็นธรรมในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ความรู้สึกนี้ได้เปลี่ยนความคิดของประชาชน
จำนวนมากให้หันมาต่อต้านโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่ และคัดค้านโรงงานอุตสาหกรรมที่จะ
ก่อสร้างขึ้นใหม่ ทั้งนี้ยังรวมถึงปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มที่สนับสนุนหรือ
ได้ประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรม และกลุ่มที่ต้องการปกป้องสิ่งแวดล้อม หรือได้รับ
ผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

ในมิติทางเศรษฐกิจ นำมาสู่ความเสียหายทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากมลพิษ
อุตสาหกรรมมีหลายระดับ ตั้งแต่การสูญเสียวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชุมชน การสูญเสีย
งบประมาณในการรักษาพยาบาล ความเจ็บป่วย ไปจนถึงความเสียหายของนักลงทุนที่ต้อง
ประสบกับปัญหาการคัดค้านของชุมชน และความสูญเสียงบประมาณจำนวนมากของ
หน่วยงานรัฐต่าง ๆ ที่ต้องรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ยังมีความสูญเสียเชิงเศรษฐกิจ
ทางตรงและทางอ้อมอีกมากมายที่ยังไม่เคยมีการศึกษาอย่างครอบคลุมจริงจัง ว่าหากจะ
ประเมินออกมาเป็นจำนวนเงินแล้ว คิดเป็นมูลค่าเท่าไรในการที่จะทุ่มเทเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้

7. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องกับปัญหาขยะของเสียอันตรายที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัด
ฉะเชิงเทรานั้น สามารถแบ่งกลุ่มของผู้ที่เกี่ยวข้องออกตามอุดมการณ์ หรือผลประโยชน์ทั้งทาง
ตรงและทางอ้อม ที่สำคัญคือ

- 1) นิคมอุตสาหกรรมและโรงงานผู้ก่อกำเนิดขยะของเสียอันตราย ซึ่งเป็น
องค์กรที่ทำธุรกรรมโดยมุ่งหวังในการแสวงหากำไรเป็นที่ตั้ง เช่น การที่ผู้ก่อกำเนิดของเสีย

ส่งของเสียอุตสาหกรรมไปบำบัดหรือกำจัดแต่เพียงบางส่วน การขายให้ร้านรับซื้อของเก่า หรือ การเลือกใช้บริการของผู้รับบำบัดและกำจัดของเสียที่เสนอราคาค่าบำบัดหรือกำจัดต่ำโดยไม่คำนึงว่าของเสียนั้นจะถูกนำไปกำจัดอย่างถูกต้องหรือไม่ เป็นต้น

2) ผู้ประกอบการขนส่งและโรงงานผู้รับกำจัด/ บำบัด/ รีไซเคิล ขยะของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ที่ขาดความรับผิดชอบ ก็จะนำกากของเสียอุตสาหกรรมที่ไม่ผ่านการบำบัดไปลักลอบทิ้งในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในที่ดินสาธารณะ ที่ดินเอกชน รวมทั้งบ่อขยะชุมชน หรือนำกากอุตสาหกรรมมารีไซเคิลแต่เพียงบางส่วน และนำส่วนที่เหลือไปลักลอบทิ้ง

3) รัฐ องค์กร และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งทำหน้าที่ในการออกนโยบาย อนุญาต ควบคุม กำกับ การพัฒนาอุตสาหกรรม ตั้งแต่ต้นจนจบครบกระบวนการ รวมถึงการจัดการหรือ ควบคุมในการปล่อยของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม การจัดการขยะติดเชื้อ และ การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ควบคุมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโรงงาน ซึ่งมีผลประโยชน์ในเชิงโครงสร้างของการพัฒนาอุตสาหกรรม ในขณะที่จำนวนโรงงานรับบำบัด และกำจัดกากของเสียอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐ ที่ส่งเสริมให้การตั้งโรงงานประเภทดังกล่าวกระทำได้ง่ายขึ้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ หน่วยงาน ภาครัฐไม่สามารถกำกับดูแลให้ผู้ประกอบการปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมายได้อย่าง มีประสิทธิภาพ

4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำกับ ดูแลในพื้นที่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น (อปท.) เปรียบเสมือนองค์กรเบื้องต้นที่มีทั้งในส่วนที่ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและ ทางลบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยส่วนหนึ่งอาจจะมียาได้บางส่วนที่เกิดขึ้นจากการ พัฒนาแต่ในขณะเดียวกันเมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็ต้องเข้าไปดูแล และแก้ปัญหาในเบื้องต้นให้กับ ประชาชนในพื้นที่

5) ชุมชนและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจาก ปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมและได้ออกมาต่อสู้เรียกร้องให้มีการดำเนิน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากโรงงานกำจัด ของเสีย

6) กลุ่มภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรอิสระ และสถาบันการ ศึกษา ที่ให้ความสนใจและขับเคลื่อนนโยบายเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม ที่จัดตั้งมาจากนอกพื้นที่ และลงมาทำงานในภาคตะวันออกเฉียงร่วมกับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ

จากสถานการณ์และบทบาทของกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องปัญหาการจัดการกากของเสีย อันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมนั้น เปรียบเสมือนได้ว่า องค์กรประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนั้น ไม่ได้รับผิดชอบ ทำหน้าที่ของตัวเองที่ดีพอ และบางส่วนคำนึงถึงผลประโยชน์เป็นสำคัญ มีสาเหตุหลักมาจากความไม่รับผิดชอบและการไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย และปัญหาความ เข้มแข็งของชุมชนที่มีบางส่วนมองถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ แต่ละเลยผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

และสุขภาพประชาชนในชุมชน ภาคประชาสังคม และสถาบันที่จะขับเคลื่อนในการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาการประสานพลังในการต่อสู้ แต่อาจจะมีข้อจำกัดในบางอย่างที่จะขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จ ฉะนั้นการนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ประสบความสำเร็จ กลุ่มพลัง ผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ จะต้องยอมรับความจริง และมีความจริงใจ ในการที่จะร่วมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

8. ข้อเสนอต่อมาตรการในการจัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการศึกษามีข้อเสนอมาตรการในการจัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดฉะเชิงเทราที่สำคัญ (เขมวไล ธีรสุวรรณจักร, 2557; สมนึก จงมีวสิน, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2561; เพ็ญใจม แช่ตั้ง, สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2561; ชัยยงค์ ประดิษฐ์ศิลป์, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 260; กัญจน์ ทัดติยกุล, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2561) คือ

1) การกำหนดให้นิคมอุตสาหกรรมแต่ละนิคมมีศูนย์รับบำบัดและกำจัดของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยไม่มีการนำออกไปนอกพื้นที่ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการขนย้ายกากของเสียอุตสาหกรรมออกนอกพื้นที่ โดยการจัดการให้เบ็ดเสร็จภายในนิคมอุตสาหกรรม และหากมีความจำเป็นที่จะต้องขนย้ายกากของเสียอุตสาหกรรมออกนอกนิคมอุตสาหกรรมก็ต้องมีระเบียบและขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อป้องกันการลักลอบนำขยะของเสียอันตรายไปทิ้งตามที่สาธารณะอื่น ๆ

2) กำหนดมาตรการและส่งเสริมสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาการทิ้งขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมปะปนกับบ่อขยะชุมชนหรือพื้นที่สาธารณะ

3) เปิดเผยข้อมูลและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำกับติดตาม ประเมินผล เกี่ยวกับสถานการณ์ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม

4) บูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแล กระบวนการจัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง จนถึงปลายทาง และบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง มีประสิทธิภาพ

5) ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและบทลงโทษกับผู้กระทำผิดให้มีความรุนแรงขึ้นกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของผู้ก่อการเกิดของเสียอันตราย ผู้ขนส่งของเสีย และผู้รับบำบัดและกำจัดของเสีย

6) ส่งเสริมให้เกิดกองทุนสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันให้กับชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสุขภาวะที่ดีของประชาชนในชุมชน

9. บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลจากนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา นำมาสู่ปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะที่เกิดจากขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรม หรือที่มักเรียกกันว่า “กากอุตสาหกรรม” ซึ่งเป็นของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตและวัสดุที่ไม่ใช้แล้วจากโรงงาน มีทั้งของเสียที่เป็นกากอุตสาหกรรมอันตรายและกากอุตสาหกรรมไม่อันตราย ซึ่งการก่อให้เกิดกากอุตสาหกรรมเป็นปริมาณมากในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยที่หน่วยงานของรัฐยังไม่สามารถกำกับดูแลให้มีการจัดการให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ดังปรากฏเป็นปัญหาข้อร้องเรียนอยู่อย่างต่อเนื่องของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการปล่อยของเสียและมลพิษจากโรงงานทั้งในส่วนที่เป็นโรงงานผู้ก่อกำเนิดของเสียเองและโรงงานผู้รับบำบัดและกำจัดของเสีย ตลอดจนการลักลอบทิ้งกากอุตสาหกรรมที่ไม่ผ่านการบำบัดอย่างถูกต้องในพื้นที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นที่ดินสาธารณะ ที่ดินของเอกชน และปอขยะชุมชน

อีกทั้งการจัดการขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกยังขาดการวางแผนการสร้างโรงงานกำจัดขยะฯ ตั้งแต่แรกเริ่ม โดยความพยายามในการตั้งโรงงานกำจัดขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมในเวลาต่อมาก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากต้องประสบปัญหาการต่อต้านในการใช้พื้นที่ของชุมชนเพื่อสร้างโรงงาน ดังนั้นขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมจึงยังเป็นปัญหาที่สร้างความตระหนกว่าจะเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และอาชีพของประชาชน

ดังนั้นการที่รัฐมุ่งพัฒนาโดยเน้นตัวเลขทางเศรษฐกิจ แต่ละเลยปัญหาสุขภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในการที่จะป้องกันและแก้ปัญหาขยะของเสียอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าปัญหา “ขยะอุตสาหกรรม” เป็นปัญหาหนึ่งที่หน่วยงานภาครัฐและสังคมจะต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อให้ประเทศเกิดการพัฒนาด้านที่ควบคู่กับสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในอนาคต

จากการสังเคราะห์งานวิจัย และการวิเคราะห์สถานการณ์ในภาคสนามที่เกี่ยวกับการพัฒนา อุตสาหกรรมในพื้นที่ตะวันออก เราสามารถสรุปได้ว่าตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมในปัจจุบันได้มาถึงทางตันแล้ว เนื่องจากสถานการณ์ทางสังคมอยู่ในภาวะที่มีผู้แพ้-ผู้ชนะ (Zero-sum Game) และสถานการณ์การ-พัฒนามีขีดจำกัดของการเติบโต (Limit to Growth) ดังนั้นจึงต้องกลับมาทบทวนและหาทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ในภาคตะวันออกในเรื่องการพัฒนาที่ว่า “พัฒนาเพื่ออะไร พัฒนาอย่างไร และพัฒนาโดยใคร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการรองรับกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคตะวันออกที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต คือ

1) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนา การจัดโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการขยะ และการจัดการผลกระทบในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ตั้งแต่กระบวนการจัดทำแผน การดำเนินการตามแผน และติดตามประเมินผล

2) รัฐจะต้องสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชนในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยหากมีปัญหามิหรือผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม รัฐต้องพร้อมที่จะระงับหรือยกเลิกโครงการโดยทันที และโครงการขนาดใหญ่จะต้องได้รับฉันทานุมัติจากประชาชนก่อนมีการดำเนินการ

3) สร้างหลักประกันต่อชุมชนโดยการจัดสรรภาษีจากโรงงานอุตสาหกรรมจัดทำกองทุนด้านสังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อใช้ในการดำเนินการป้องกันและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรม ให้มีการบริหารจัดการในรูปแบบภาคีเครือข่าย ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนบนหลักความยุติธรรมทางสังคม

4) รัฐต้องมีแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาขยะของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในอดีตและที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต และจะต้องเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม ผลักดันไปสู่การที่ของเสียเหลือศูนย์ (Zero waste) เสริมการหมุนเวียนทรัพยากรให้กลับมาใช้ใหม่เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นให้เหลือน้อยลง และสามารถจัดการได้ในพื้นที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาและมลพิษกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม

5) กำหนดขนาดพื้นที่สีเขียวในเขตอุตสาหกรรมให้มีขนาดที่เหมาะสมกับจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่มีในพื้นที่ รวมถึงการมีเขตพื้นที่กันชนระหว่างพื้นที่ตั้งของอุตสาหกรรม และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับขยะ กับชุมชน ที่ชัดเจนและเหมาะสม

6) ส่งเสริมให้เกิดธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมโดยมีมาตรการเชิงบวกในการจูงใจผู้ที่เกี่ยวข้องให้ร่วมดำเนินการ และใช้มาตรการเชิงลบอย่างจริงจังในการจัดการจัดการกับผู้ที่ไม่กระทำตามระเบียบ มาตรการ ข้อกฎหมาย ภายใต้กระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้เกิดความสมดุลใน 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและสุขภาพ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7) ทบทวน ปรับปรุงกฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับด้านกฎหมายทุกฉบับที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม สุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงอาจจะจัดให้มีศาลที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ

8) พัฒนาช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชน ให้หลากหลายและเข้าถึงได้มากขึ้น

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- กรมควบคุมมลพิษ. (2558). (ร่าง) รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2557. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมโรงงานอุตสาหกรรม. (2558). คู่มือการจัดการกากอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ: กรมโรงงานอุตสาหกรรม.
- กฤษฎา เพิ่มทັນจิตต์ และสุธี ประศาสน์เศรษฐ. (2530). พื้นที่สามจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกกับการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคและการพัฒนาแบบพึ่งพาของระบบเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เขมวไล ธีรสุวรรณ์จักร. (2557). หนองแค้น...บทเรียนและอนาคตที่ต้องไปต่อ. กรุงเทพฯ: บริษัท แปลน ฟรินท์ติ้ง จำกัด.
- เครือข่ายพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชน จ.สระแก้ว. (2560). "หลุมขยะโปรเวสต์ มาโคก ปี่ฮ่อง-คลองทับจันทร์" นายทุนจ้องผลักดัน "สระแก้วเมืองขยะพิษ" จับตาการแก้ปัญหาด้วย ม.37...อย่ายอมให้สระแก้วเป็นแบบที่ราชบุรี. วันที่ค้นข้อมูล 20 กรกฎาคม 2560, เข้าถึงได้จาก https://www.facebook.com/647494582070135/posts/714697092016550/local/news_554784
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2545). ความขัดแย้งในการจัดการปัญหาจากพิษอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนา ชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาเจโนโก. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____. (2555). วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคม. จันทบุรี: โครงการผลิตตำราและเอกสารประกอบการสอนสาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2549). รายงานวิจัยการจัดทำผังพิสัยการวิจัยระบบสุขภาพกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนาคตตะวันออก. ชลบุรี: ศูนย์จัดการงานวิจัยระบบสุขภาพภาคตะวันออก (ศวรส. อ), มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พิชญา อนันตวงศ์ และเดชรัต สุขกำเนิด. (ม.ป.ป.). ชีพจรภาคตะวันออก "ตรวจชีพจร นโยบายสาธารณะ และสุขภาพของคนตะวันออก". กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- เพ่ง บัวหอม. (2557). ความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเอนกกับชุมชนเขตอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง. คุษะวินิพนธ์ปรัชญาคุษะวินิพนธ์, สาขาไทยศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง. (2549). นโยบายของรัฐกับการขยายอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 และ
อนาคตของมาบตาพุด. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

_____. (2557). “ของเสียอันตราย บัญหาระดับโลกที่ยังแก้กันผิดทาง.” ใน เขมวโล
ธีรสุวรรณจักร. หนองแห่น...บทเรียนและอนาคตที่ต้องไปต่อ (หน้า 12-29). กรุงเทพฯ:
บริษัทแปลน พรินท์ติ้ง จำกัด.

มติชนออนไลน์. (2560). อุตสาหกรรม จ.สระแก้ว รุดตรวจบ่อกำจัดขยะสารพิษบริษัทเอกชน
ผะ!! บ่อปรับเสถียรพัง ชาวบ้านผวา. วันที่ค้นข้อมูล 20 กรกฎาคม 2560, เข้าถึงได้จาก
https://www.matichon.co.th/local/news_554784

มูลนิธิบูรณะนิเวศ. (2560). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อ
การบริหารจัดการของเสียอย่างยั่งยืน การจัดการของเสียอุตสาหกรรมและของเสีย
เข้า. นนทบุรี: มูลนิธิบูรณะนิเวศ.

วิทยา อินทร์สอน. (2559). “ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในโรงงานอุตสาหกรรม.” อินดัสเทรียล
เทคโนโลยี รีวิว, 22 (285): 99-102.

สาวิตรี โพธิวิหค. (2527). การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก. ใน เอกสารประกอบการ
สัมมนาเรื่อง “Mid-Fifth Plan Review. วันพฤหัสบดีที่ 12 มกราคม ณ ห้องกิตติฮอลล์
โรงแรมดุสิตธานี.

สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ. (2546ก). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการธรรมาภิบาล
(Good Governance) และการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ใน
กระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม: บทสรุปสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

_____. (2546ข). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการธรรมาภิบาล (Good Governance) และ
การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในกระบวนการจัดการด้าน
สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เสนาะ อุณาภูล. (2531). ยุทธศาสตร์การพัฒนา : อดีต ปัจจุบัน อนาคต กองศึกษาและเผยแพร่
การพัฒนา. กรุงเทพฯ: กองศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา.

สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม. (2553). คู่มือการดำเนินงานตามหลักเกณฑ์ธรรมาภิบาล
สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: กระทรวงอุตสาหกรรม.

ข้อมูลการสัมภาษณ์

กัญจน์ ทัดติยกุล. (2561, 16 มิถุนายน). ผู้ประสานงานกลุ่มศึกษาการพัฒนากระบี่เชิงเศรษฐกิจ
พิเศษภาคตะวันออก (EEC Watch). สัมภาษณ์.

เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง. (2561, 18 มิถุนายน). ผู้อำนวยการมูลนิธิบูรณะนิเวศ. สัมภาษณ์.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2560, 14 ตุลาคม). นักวิชาการ. สัมภาษณ์.

สมนึก จงมีวสิน. (2560, 26 พฤษภาคม). นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก. สัมภาษณ์.

_____. (2561, 6 กันยายน). นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก. สัมภาษณ์.